

MEANDER

ROK LXXIX 2024: s. 217–226
ISSN 0025-6285
DOI: 10.24425/meander.2024.152494

MIRON WOLNY

ORCID: 0000-0001-7835-128X
e-mail: miron.wolny@uwm.edu.pl

Wydział Humanistyczny, Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

NAJNOWSZE BADANIA NAD PYRRUSEM

STUDIES ON PYRRHUS TODAY

Streszczenie: Relacja z międzynarodowego panelu zatytułowanego „King Pyrrhus of Epirus, Macedon, and Briefly Sicily, a Reappraisal 2300 Years Later”, obradującego podczas czternastej edycji Celtic Conference in Classics w Uniwersytecie w Coimbrze w lipcu 2023 r.

Słowa kluczowe: świat hellenistyczny; Pyrrus; historia Rzymu; literatura grecka; Plutarch

Summary: A report from the panel titled “King Pyrrhus of Epirus, Macedon, and Briefly Sicily, a Reappraisal 2300 Years Later”, which took place during the 14th Celtic Conference in Classics at the University of Coimbra in July 2023.

Keywords: Hellenistic world; Pyrrhus; Roman history; Greek literature; Plutarch

Ten utwór jest dostępny na warunkach licencji Creative Commons Uznanie autorstwa 4.0 Międzynarodowe (CC BY 4.0), która umożliwia nieograniczone korzystanie, rozpowszechnianie i kopiowanie utworu pod warunkiem odpowiedniego oznaczenia autora i źródła. Zob. <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.pl>

Zainteresowanie Pyrrusem w badaniach nad starożytnością dotyczy kilku aspektów. Z jednej strony wpisuje się w rozległy obszar studiów nad historią polityczną okresu hellenistycznego – w szczególności nad wzajemnymi zależnościami pomiędzy diadokami czy dowódcami roszczącymi sobie pretensje do schedy po Aleksandrze lub chociaż naśladowania jego polityki¹, z drugiej zaś przynależy do rozległego obszaru badań nad tradycją literacką czasów starożytnych. Oba te aspekty łączą się ze sobą, wzajemnie na siebie oddziałując. Współczesne rozpoznanie kontekstu politycznego wpływa bowiem na odczytywanie literatury, a lektura historiografii w połączeniu z analizą danych ikonograficznych i epigraficznych modeluje proces rekonstruowania rzeczywistości historycznej.

W przypadku Pyrrusa mamy do czynienia z postacią dobrze osadzoną i rozpoznaną w kontekście politycznym dynamicznie rozwijającej się sytuacji na Bałkanach, co więcej z uwagi na jego aktywność w Italii i na Sycylii mamy również wgląd w działania Pyrrusa od strony historiografii rzymskiej. Zasadniczo nie zmienia to jednak faktu, że w badaniach naukowych szczególnie nacisk kładzie się na biografię Pyrrusa napisaną przez Plutarcha. Jest to bowiem jedyne kompleksowe ujęcie losów tej postaci. W tym tkwi ogromna siła tego źródła, ale też niestety i jego słabość. W dużej mierze literackie walory tej biografii oraz jej moralna struktura perswazyjna miały wpływ na utrwalenie współczesnego mitu Pyrrusa², który poprzez nakładające się na to konwencjonalne podejście badaczy wpisał się w ramy stereotypu³. Wedle tej wypracowanej oceny, Pyrrusa miało cechować impulsywne działanie, czyniące z niego awanturnika – zapalczego i bezrefleksyjnego poszukiwacza przygód. To stereotypowe traktowanie nie zawsze było należycie przezwyciężone w badaniach naukowych. Dopiero praca, którą napisał Pierre Lévêque, nieco

---

¹ R. Andreotti, *Die Weltmonarchie Alexanders des Großen in Überlieferung und geschichtlicher Wirklichkeit*, Saeculum 8, 1957, s. 120–166; A. B. Bosworth, *The Legacy of Alexander. Politics, Warfare, and Propaganda under the Successors*, Oxford University Press, Oxford 2002; H.-J. Gehrke, *Alexander der Große – Welterkundung als Welteroberung*, Klio 93, 2011, s. 59–64.

² Por. zwł. Plut. *Pyrrh.* 13, 1–3.

³ T. Hackens, *Why Pyrrhus, the Condotiere?*, [w:] *The Age of Pyrrhus. Archeology, History and Culture in Early Hellenistic Greece and Italy. Proceedings of an International Conference Held at Brown University, April 8th–10th, 1988*, oprac. id. et. al., Collège Érasme, Louvain-la-Neuve 1992, s. 11; A. Stewart, *Faces of Power. Alexander's Image and Hellenistic Politics*, University of California Press, Berkeley 1993; R. Lane Fox, *Alexander der Grosse. Eroberer der Welt*, przeł. G. Beckmann, Klett-Cotta, Stuttgart 2004.

zmieniła ten obraz⁴, poprzez skorygowanie szczegółów i rozwinięcie pola badawczego w stosunku do wcześniejszych dywagacji pomieszczonych głównie w pracy Rudolfa Schuberta⁵. Kolejne prace, które napisali Petros Garoufalias, Arie Bastiaan Nederlof, Jeff Champion i Remco Bruijnje⁶, skupiały się na całościowym i syntetycznym ujęciu dziejów Pyrrusa, natomiast Giuseppe Nenci starał się uchwycić istotne rysy działania swojego bohatera, również w powiązaniu z analizą współpracy z dworem Ptolemeusza⁷. Bogactwo szczegółów wyłaniających się z tej lektury uwidacznia jednocześnie, jak wiele problemów w związku z Pyrrusem pozostaje otwartych, co stanowi ważne podglebie dla grup badawczych i inicjatyw naukowych podejmujących tę problematykę.

W dniach 11–14 lipca 2023 r. na Uniwersytecie w Coimbrze odbyła się czternasta edycja Celtic Conference in Classics – międzynarodowego zjazdu badaczy antyku. Inicjatywa zyskuje szeroką popularność poczynawszy od 1998 r. Obrady miały już miejsce w Wielkiej Brytanii, Francji, Irlandii i Kanadzie. W 2019 r. konferencja rozszerzyła swój zasięg również o Portugalię. Czternasta edycja skupiła badaczy w trzydziestu dwóch panelach tematycznych związanych z historią antyku grecko-rzymskiego, filozofią, literaturą, archeologią i recepcją kultury antycznej. Zestaw problematyki oddawał najważniejsze współczesne tendencje w badaniach nad antykiem. Wartym podkreślenia w tym kontekście jest to, że w obrębie omawianej problematyki znalazło się również miejsce na prowadzenie rozważań nad Pyrrusem – w ramach poświęconego mu panelu zatytułowanego „King Pyrrhus of Epirus, Macedon, and Briefly Sicily, a Reappraisal 2300 Years Later”. Koordynacją sesji zajęli się Gaius Stern (Uniwersytet Kalifornijski w Berkeley) i Rolf Strootmann (Uniwersytet w Utrechcie). Poprzez swój udział w tej konferencji i aktywne uczestnictwo w panelu o Pyrrusie miałem okazję reprezentować w kręgu zaproszonych osób Polskę.

Podczas obrad panelu skupiono się na problemach dotyczących różnych aspektów działalności Pyrrusa⁸. Stern przedstawił referat *Pyrrhus and His In-Laws, Ptolemy II Philadelphus, Demetrius, and Agathocles*, w którym wyszedł od wczesnego kontekstu politycznego związanego z udziałem Pyrrusa w bitwie pod Ipsos (301 r. p.n.e.). Badacz zauważył, że w efekcie tego starcia Pyrrus zbliżył się do dworu Ptolemeusza. Zdaniem Sterna zaskakujące jest, że Pyrrus nie zrobił nic, aby przeszkodzić Ptolemeuszowi Keranosowi, gdy ten usiłował przyłączyć Macedonię. Pojawiająca się tutaj teza o pomocy Ptolemeusza udzielonej Pyrrusowi podczas inwazji na Italię nie jest wszakże nowa⁹, jednak prelegent poważnie ją rozpatrzył. Co więcej, dodał do niej nowe spostrzeżenia –

⁴ P. Lévêque, *Pyrrhos*, de Boccard, Paris 1957.

⁵ R. Schubert, *Geschichte des Pyrrhus*, Koch, Königsberg 1894.

⁶ P. Garoufalias, *Pyrrhus, King of Epirus*, Stacey International, London 1979; A. B. Nederlof, *Pyrrhus van Epirus. Zijn achtergronden, zijn tijd, zijn leven (historie en legende)*, Rodopi N. V., Amsterdam 1978; J. Champion, *Pyrrhus of Epirus*, Pen & Sword Military, Barnsley 2009; R. Bruijnje, *Pyrrhus van Epirus. Macht en politiek*, Universiteit Gent, Gent 2013.

⁷ G. Nenci, *Pirro. Aspirazioni egemoniche ed equilibrio mediterraneo*, Università di Torino, Pubblicazioni della Facoltà di Lettere e Filosofia, Torino 1953.

⁸ Kolejność prezentowanych referatów z przyczyn organizacyjno-technicznych uległa pewnym modyfikacjom. W tym sprawozdaniu w celu zachowania koherencji problemowej i chronologicznej zachowano jednak porządek wynikający z pierwotnego planu.

⁹ N. G. L. Hammond, *Which Ptolemy Gave Troops and Stood as Protector of Pyrrhus' Kingdom?*, *Historia* 37, 1988, s. 407–413.

śmiało zakładając, że bez pomocy Ptolemeusza wojna z Rzymem byłaby niemożliwa. Stern zwrócił uwagę na politykę dynastyczną prowadzoną przez Pyrrusa oraz na niedoskonałości przekazu źródłowego zawartego w dziele Justyna, wskazując, że wbrew temu, co czytamy u tego pisarza, Pyrrus nigdy nie poślubił córki Ptolemeusza Keraunosa¹⁰. Obserwacja ta, stanowiąc podglebie do dalszych rozważań nad siecią rodzinnych koneksji Pyrrusa, pozwoliła rozpatrywać powiązania Epiroty z królem Agatoklesem z Syrakuz. Skoro jednak zależności te nie doprowadziły do powstania trwałego sojuszu pomiędzy Pyrrusem a władcą Syrakuz, stały się oparciem dla tezy o istotnym pretekście mającym posłużyć próbie opanowania przez Pyrrusa królestwa na Sycylii. Zapewne spojrzenie to uzupełnia wyjaśnienia dotyczące znalezienia się Epiroty na Sycylii i w pewien sposób uniezależnia ten wywód od aktywności Thojnona i Sosystratosa¹¹.

Oczywiście w dużej mierze zrozumienie oddziaływań Pyrrusa na Zachodzie uzależnione jest od spojrzenia na macierzystą – bałkańską – część starożytnego świata, z której ten bohater się wywodził. W tym sensie ważnym przyczynkiem do badań był referat *Pyrrhus and Epirus. Assessing the Impact*, który przedstawił Daniel Etches Jones (Uniwersytet Oksfordzki), omawiając główne ogniwa wpływu Pyrrusa na Epir. Wywód rozpoczął od prezentacji panoramy rozwoju starożytnego regionu w kontekście działań Aleksandra I, następnie zaś określony został wpływ samego Pyrrusa na założenia miast (Antygoneja) czy ich rozbudowę (Ambrakia)¹². Ostatecznie autor zastanawiał się nad rolą monarchy w krajobrazie religijnym regionu – szczególnie w kontekście rozwoju miejsc takich jak Dodona. Nowe centra urbanistyczne sprzyjały ukorzenianiu się czynnika religijnego w społeczeństwie Epiru, co nie pozostawało bez znaczenia dla działań Pyrrusa. Zdaniem badacza powinno to się wpisywać w kompleksowe spojrzenie na działania władcy Epiru. Referat wywołał interesującą dyskusję, podczas której zwrócono uwagę również na czynniki zewnętrzne, mające wpływ na wzrastanie i umacnianie się Epiru.

Dyskutowany aspekt „wieloczynnikowy” stanowił cenne wprowadzenie do kolejnego referatu, który przygotował Fernando López Sánchez (Uniwersytet Complutense w Madrycie). W swoich rozważaniach, zatytułowanych *Pyrrhus and the Celts*, badacz wyszedł od założenia, że źródłowy obraz wydarzeń rozgrywających się na Bałkanach w latach 280–277 p.n.e. jest dosyć niejasny. Ich interpretacja jako zderzenia świata galijskiego i grecko-macedońskiego nie wydaje się wyczerpywać zagadnienia, natomiast potraktowanie tych wydarzeń jako kontynuacji krwawej wojny domowej o tron macedoński (rozpoczętej się na początku 281 r. p.n.e.) pozwala łatwiej zrozumieć dwa istotne zagadnienia związane z postępowaniem Pyrrusa. Pierwsza sprawa zasadza się na pytaniu o moment wyjazdu Pyrrusa do Italii właśnie w r. 280 p.n.e., druga zaś zawiera się w pytaniu, dlaczego Pyrrus chciał ubiegać się o tron macedoński, wspierany siłami Galów po r. 275 p.n.e. Oczywiście o ile odpowiedź na pierwszą wątpliwość, dotyczącą braku szans Pyrrusa na uzyskanie tronu macedońskiego przed r. 280 p.n.e., nie wydaje się szczególnie odkrywcza, o tyle zwrócenie uwagi na fakt, że los królów macedońskich w latach 281–277 zależał od woli części wodzów

¹⁰ Iust. *Epit.* XVII 2, 15; XXIV 1, 8.

¹¹ Plut. *Pyrrh.* 23, 4–5.

¹² Tematykę tę podejmowałem wcześniej w pracy pt. *Działalność urbanizacyjna Pyrrusa w Epirze – casus Beronikidy i Antigonei*, *Echa Przeszłości* 20, 2019, nr 1, s. 53–79.

galijskich (tak też było w czasie wojny, w której rywalizowali Antygon II i Pyrrus), może być zaczynem dalszych rozważań dotyczących szeroko rozumianych relacji macedońsko-galijskich. Na tym tle przekonująco wypada uwaga, że Pyrrus uważał Galów za istotny element sił pomocniczych macedońskiego dowódcy, a jednocześnie oceniał wojska galijskie jako najsłabszą część całościowo pojmywanych sił macedońskich.

W obrębie problematyki macedońskiej pozostała częściowo także Anna-Sophie Haake z Uniwersytetu Technicznego w Brunshwiku, która w swoim referacie *“Politics of Plunder”. Pyrrhus and the Macedonian Royal Tombs of Aigai* skupiła się na splądrowaniu macedońskiej nekropolii królewskiej w Ajgaj¹³ – zwłaszcza interpretacji wydarzenia i konsekwencji tego aktu. Badaczka słusznie zauważyła, że optyka podawania faktów, na którą oddziaływał dwór Antygonidów (przypuszczalnie za pośrednictwem Hieronima z Kardii), wpłynęła na ich całościową wymowę. Omówienie tych relacji w połączeniu z dowodami archeologicznymi pochodzącymi z wykopalisk w Werginie pozwala odkryć prawidłowość, wskazującą na generalną zgodność tradycji historiograficznej z materiałem archeologicznym. Użyteczne w tych rozważaniach stały się również paralele historyczne, wśród których badaczka wskazała reakcję Aleksandra na splądrowanie grobowca Cyrusa, a także rzekomą profanację poczynioną przez Lizymacha w Epirze¹⁴. Jak słusznie zauważyła Haake, z politycznego punktu widzenia grabież macedońskich grobowców królewskich ma pewne znaczenie w ocenie walki o supremację w Macedonii. Negatywny wpływ incydentów na wizerunek Pyrrusa sprzyjał bowiem możliwościom autoprezentacji Antygona Gonatasa, który stawał się tym samym antytetycznym odpowiednikiem portretu Epiroty, ugruntowując pozytywne propagandowo konotacje własnej osoby.

Rozważania nad źródłową prezentacją wydarzeń związanych z aktywnością Pyrrusa były tematem referatu *Pyrrhus in the West, Antiochus I in the East: a Tale of a Tactical Koine?*, który wygłosił Carlo Lualdi z Uniwersytetu w Warwick. Badacz wyszedł od tezy, że narracje historyczne odnoszące się do podobnych wydarzeń rozgrywających się w różnych obszarach geograficznych w pewnej części przynależą do toposów literatury historycznej. Egzemplifikacją takiego zakresu prezentacji „zdarzeń paralelnych” mających miejsce równocześnie na Zachodzie i na Wschodzie mogą być z jednej strony walki toczone przez Pyrrusa w Italii podczas zmagania z republikańskim Rzymem, a z drugiej zmagania Antiocha I z Galami. Lualdi zwrócił uwagę, że prezentacje bitew toczonych przez Pyrrusa i Seleukosa I wykazują wyraźne podobieństwa. Przede wszystkim adwersarz pokazany jest jako kulturowo odmienny – na co składa się kilka elementów historiograficznej deskrypcji. Siły wroga reprezentują przewagę liczebną, a dowódcy dysponujący mniejszą siłą charakteryzowani są poprzez ich kompetencje strategiczno-taktyczne. Poza tym w opisach literackich podkreśla się obecność członków wykwalifikowanego sztabu wojskowego, rolę słoni bojowych, natomiast w tok opowieści włącza się kadry czy klisze narracyjne upamiętniające sukces militarny. Schematy te wykorzystywane będą później zarówno w propagandzie Antiocha I, jak i Pyrrusa. Wychodząc od tych spostrzeżeń badacz doszedł do konkluzji, że w przypadkach obydwu typów konfrontacji militarnych mamy do czynienia z podobnym i właściwym kulturze hellenistycznej sposobem myślenia wojsko-

¹³ Plut. *Pyrrh.* 26, 6–7; Diod. Sic. XXII 12.

¹⁴ Paus. I 9, 7–8.

wego. Zarówno przedstawiciel Selukidów, jak i Epirota wykazywali się pewnego rodzaju standardem postępowania, który sprzyjał obrazowaniu w zgodzie z ustalonymi wzorcami wykorzystywanymi w historiografii antycznej.

Dalsze rozważania prowadzone podczas panelu dotyczyły płaszczyzny dyplomatycznej. Negocjacje między królem Pyrrusem a Rzymianami stały się istotną egzemplifikacją praktyk negocjacyjnych w toku aktywności Pyrrusa na terenie Italii, o czym miał przekonać referat zatytułowany *The Generosity of Pyrrhic Diplomacy. Gifts for the “Men and Women” of Rome*, który wygłosiła Elena Pagola Torregaray z Uniwersytetu Kraju Basków. Badaczka zwróciła uwagę, że relacje dyplomatyczne Pyrrusa z Rzymianami z jednej strony warunkują praktyki hellenistyczne (rozumiane jako pokłosie metod znanych z imperium Aleksandra, bo jednym ze spadkobierców tej szkoły był również Pyrrus), z drugiej zaś odsłaniają one praktyki dyplomacji rzymskiej, podlegającej przeobrażeniom od czasów archaicznych. Jednym z narzędzi dyplomatycznych wykorzystywanych przez Pyrrusa były próby przekupstwa – podkreślano chęć obdarowywania prominentnych Rzymian. Problem ten bez wątpienia należy badać w świetle toposu uczciwości Rzymian¹⁵. Zdaniem badaczki historyczny kontekst tej praktyki umożliwi identyfikację strategii Pyrrusa, usiłującego przekonać Rzymian o korzyściach płynących z zawarcia porozumienia pokojowego, a z jej obserwacji wynika, że dyplomacja rzymska w konfrontacji z hellenistycznym królem osiągnęła swoją dojrzałość. Stało się tak dlatego, że jej praktyki zostały zaprojektowane w scenariuszu spajającym wojnę i dyplomację. Naturalnie uwagi te stanowią dobre pole do dalszej dyskusji, która na etapie konferencji nie została zamknięta i powinna trwać w przyszłości.

Możliwość uczestnictwa w konferencji nie tylko dała mi sposobność do zapoznania się z treścią wygłaszanych referatów, lecz także pozwoliła na zaproponowanie uczestnikom innego spojrzenia na źródła – zwłaszcza relację Plutarcha. W swoim wystąpieniu zatytułowanym *Pyrrhus’s Dream of Burning Sparta and a Series of Prophecies Announcing the Hero’s Defeat* odniosłem się do relacji dotyczącej ostatniego etapu życia Pyrrusa¹⁶. Intencją tego wystąpienia była próba podzielenia się refleksją, że relacja autora z Cheronei traktująca o ostatniej bitwie Pyrrusa skupia się na trzech czynnikach (τύχη, ὄβρις i ἀνδρεία), warunkujących rozwój akcji. Konsekwencją synergii tych czynników jest nieuchronna klęska bohatera. Jednocześnie ich współzależność pozwala rozpoznać wzorce narracyjne, którymi posługiwał się Plutarch. Wskazałem przy tym na kilka charakterystycznych momentów uwiecznionych w tej relacji. Przede wszystkim gdy Pyrrus po raz pierwszy rozważał zaatakowanie Sparty¹⁷, seria wydarzeń ujawniła rolę τύχη. Pewnej nocy przed głównym atakiem na Argos nawiedziła go wizja senna¹⁸. Przyśniło mu się, jak ciska gromy w Spartę, w wyniku

¹⁵ Zob. M. Wolny, *Próba przekupienia Gajusza Fabrycjusza podczas rokowań pokojowych z Pyrrusem po bitwie pod Herakleją (280 p.n.e.). Przyczynek do rozważań na temat korupcji wśród wyższych urzędników rzymskich*, [w:] *Studia z dziejów starożytnego Rzymu*, oprac. R. Sajkowski, Wydawnictwo ElSet, Olsztyn 2007, s. 11–12.

¹⁶ Zagadnienie to wpisuje się szerszy problem badań nad źródłową prezentacją aktywności Pyrrusa i wizerunkiem Epiroty – część wniosków dotyczących relacji Plutarcha na jego temat zawarłem w pracy pt. *Pyrrhos’ Beteiligung an der Schlacht bei Ipsos. Überlegungen zur Konzeption des Heldentums bei Plutarch* (Pyrrh. 4, 4), *Eos* 107, 2020, s. 91–92.

¹⁷ Plut. *Pyrrh.* 27, 1.

¹⁸ *Ibid.*, 29, 1–2.

czego ziemia stała w płomieniach. Epirota obudził się radosny, opowiadając swoim przyjaciółom treść snu. Chociaż większość z nich podzielała entuzjazm dowódcy, Lizymach stanowczo zanegował pozytywną interpretację wizji. Uważał, że ten znak od bóstwa (τὸ θεῖον) zapowiada niedostępność Sparty dla Pyrrusa – jako że nie wolno odwiedzać miejsc uświęconych uderzeniem pioruna. Pyrrus ostentacyjnie zignorował słowa Lizymacha. Powtórzył swoje argumenty podmieniając w wersie *Iliady*¹⁹ „ojczyznę” na swoje imię:

εἶς οἰωνὸς ἄριστος ἀμύνεσθαι περὶ Πύρρου.

Jedna jest wróżba najlepsza – bić się u boku Pyrrusa!²⁰

Ta symptomatyczna reakcja, przykład charakterystycznej dla Pyrrusa postawy pełnej pychy (ὑβρις), zapoczątkowała serię proctw i niekorzystnych wydarzeń, które stopniowo osłabiały początkowy zapał Epiroty. W ostatnich odsłonach swojego przekazu Plutarch wyraźnie daje do zrozumienia, że Pyrrus nie będzie już mógł zmienić swojego przeznaczenia poprzez swoją fizyczną niezłomność i osobistą dzielność (ἀνδρεία). Na płaszczyźnie narracji Plutarcha wyłania się zatem dylemat polegający na konieczności rozważenia, w jakim stopniu ὑβρις Pyrrusa wspiera działanie τύχη i czyni ἀνδρεία czynnikiem drugorzędym. Podporządkowana moralnej koncepcji Plutarcha relacja sprawia, że autor z Cheroni wie o Pyrrusa przez zakręty losu, prowadząc go ostatecznie do punktu, w którym rozumie swoje przeznaczenie. W tym miejscu epirocki bohater zyska przekonanie, że nie może już nic zrobić, aby wymknąć się nieuchronnemu losowi. Wymiar symboliczny ma moment, gdy Pyrrus zdejmuje ozdobny wieniec (στεφάνη), otaczający jego hełm, i pozbawiwszy się totemicznej ochrony raz jeszcze odważnie rusza przed siebie, zmierzając prosto w ramiona śmierci²¹.

Problemem ostatnich chwil życia Pyrrusa zajęła się również Elena Santagati z Uniwersytetu w Mesynie, która wygłosiła referat zatytułowany *Pyrrhus's Last Years as King*²². Badaczka założyła, że aspiracje Pyrrusa przekraczały rozmiary jego zasobów. W tym ujęciu Epirota nie potrafił właściwie oszacować możliwości wykonania założonych planów, jak też nie potrafił osiągnąć trwałych rezultatów – co jest poglądem dyskusyjnym, ale też nie nowym. Interesujące w tym wywodzie wydaje się przejście z gruntu rozważań politycznych w obszar religijny i propagandowy. Santagati zauważa, że po powrocie do Epiru z italsko-sycylijskiej wyprawy na zachód Pyrrus kontynuował działalność militarną, która w efekcie doprowadziła do konfrontacji z Antygonem II Gonatasem, czyniąc przedmiotem rywalizacji tron macedoński. Wówczas orężem w rękę Epiroty miała być kwestia jego pochodzenia od Heraklesa i Achillesa, co ukierunkowane było na proces propagandowej autokreacji wizerunku Pyrrusa, który dążył do zaprezentowania siebie jako epigona Aleksandra Wielkiego.

Moment śmierci Pyrrusa przedstawił w referacie zatytułowanym *Death in Argos* Eran Almagor, niezależny badacz z Jerozolimy. W swoich rozważaniach podjął kwestię opisa-

¹⁹ *Il.* XII 243.

²⁰ Plut. *Pyrrh.* 29, 2, przeł. Mieczysław Brożek.

²¹ *Ibid.*, 34, 1.

²² Referat nieobecnej prelegentki odczytał Gaius Stern.

nej przez Plutarcha ostatniej kampanii Pyrrusa w Grecji (272 r. p.n.e.), skupiając się na scenie śmierci Epiroty²³. Passus relacji Plutarcha został podany wnikliwej analizie, w której prelegent zarówno badał źródło wykorzystywane przez biografa i odniósł się do ogólnego toku narracji greckojęzycznego przekazu, jak też przyglądał się roli narratora wraz z wykorzystywanym przez niego repertuarem środków i motywów literackich. Relacja ta została skonfrontowana z innymi źródłami podejmującymi ten temat – przede wszystkim przekazem Pausaniasza. W ten sposób autor referatu zwrócił się ku wewnętrznej konstrukcji historycznej wydarzenia, aby w dalszej kolejności odnieść się do materiałów zewnętrznych, pozwalających wyjaśnić szczegóły relacji. W tym celu wskazał na źródła numizmatyczne, dokonując konfrontatywnej analizy w świetle ustępu Plutarcha, w którym pojawia się wzmianka o Apollinie Lykejskim, bóstwie opiekuńczym miasta Argos²⁴. Warto dodać, że problem śmierci Pyrrusa wpisuje się w historiograficzny schemat momentu zakończenia życia przez bohaterów, który to topos stanowił jeden z ważniejszych elementów starożytnej biografistyki. Rozpatrzenie śmierci Pyrrusa w szerszym kontekście literackim mogłoby również stać się inspirującym doświadczeniem badawczym.

Kolejnym kręgiem problematycznym poruszonym podczas konferencji była kwestia pochówku i szczątków Pyrrusa, którą w referacie zatytułowanym *Where Was Pyrrhus Buried?* podjął Nicholas Sekunda z Uniwersytetu Gdańskiego. Badacz zauważył, że po tym, gdy głowa i reszta ciała Pyrrusa zostały spalone przez Antygona II Gonatasa²⁵, szczątki te według Pausaniasza spoczęły w sanktuarium Demeter, obok którego nastąpiła śmierć Epiroty²⁶. Doniesienia źródłowe są jednak sprzeczne. Według Waleriusza Maksymusa prochy Pyrrusa pochowano w złotej urnie w Dodonie,²⁷ a Plutarch dodaje, że duży palec u jego prawej nogi ze względu na boskie właściwości nie spłonął²⁸. Według Justynusa Antygon miał wysłać do Epiru Helenosa ze szczątkami jego ojca²⁹, natomiast według Owidiusza kości Pyrrusa zostały rozrzucone po drogach Ambrakii³⁰. Podstawowej możliwości przełamania problemu tych różnych przekazów uczony upatruje w założeniu prozopograficznym, rozróżniającym Pyrrusa I i Pyrrusa II. Badacz dowodzi, że istnieją wszelkie powody ku temu, aby sądzić, że Pyrrus II (ok. 240–237), syn Aleksandra II (ok. 272–240), był powszechnie znienawidzony przez swoich poddanych, w przeciwieństwie do swojego dziadka – Pyrrusa I. W związku z tym założenie, że Pyrrus I został pochowany w Argos, a Pyrrus II w Ambrakii, może być właściwym rozwiązaniem pozornych inkohereencji źródłowych.

Referat zatytułowany *Pyrrhos as Empire-Builder: His Political Aims in Western Greece, Southern Italy, and Sicily*, mający charakter podsumowania działalności Pyrrusa, wygłosił Rolf Strootman, wspomniany już współorganizator sesji. Badacz zwrócił uwagę, że relacja Plutarcha miała zasadniczy wpływ na utrwalenie stereotypu Pyrrusa jako dowódcy

²³ Ibid., 30–34.

²⁴ Ibid., 31, 3.

²⁵ Ibid., 34, 5.

²⁶ Paus. I 13, 8.

²⁷ Val. Max. V 1 ext., 4.

²⁸ Plut. *Pyrrh.* 3, 5.

²⁹ Iust. *Epit.* XXV 5, 2.

³⁰ Ov. *Ib.* 303–304.

mało zorientowanego w tym, jak należy wykorzystać sukces. Zauważył jednak, że Epirota miał wokół siebie dwór, wraz z szanowanym Tesalczykiem Kineaszem, który służył mu radą w sprawach strategicznych i dyplomatycznych. Być może za jego sprawą Pyrrus mógł korzystać z szerokiej międzynarodowej sieci przyjaciół i sojuszników. Według Strootmana aktywność Pyrrusa w Italii i na Sycylii dowodzi jego konsekwencji w realizacji planów, a po rozpatrzeniu wespół z polityką realizowaną w Grecji widać tu dobrze przemyślaną próbę budowania imperium, co pozwala zredefiniować stereotypowy wizerunek działań Pyrrusa. Oczywiście w tym wypadku także nie mamy do czynienia z tezą nową. Dostrzeżenie, że Pyrrus tworzy imperium planowo, podejmując przemyślane i roztropne kroki, zgadza się z generalną tezą, którą sformułował przed laty wspomniany już Lévêque. Niemniej w myśleniu Strootmana o zapleczu dworu hellenistycznego jako źródle istotnych motywów ukierunkowujących działania wielkomocarstwowe znajduje się interesujące jądro. Zapewne istotne są tu przede wszystkim najlepiej oświetlone przez zachowane świadectwa działania Kineasza, który poza krótkimi biogramami nie doczekał się oddzielnego studium³¹, ujawniającego pobudki aktywności tego dyplomaty, pośrednio też stawiając w nowym świetle decyzje Pyrrusa.

Przygotowana przez portugalski ośrodek naukowy konferencja bezsprzecznie stanowiła ważne wydarzenie w badaniach nad historią starożytną. Zrelacjonowane wyżej wnioski płynące z badań uczonych z różnych państw, przedstawione podczas obrad panelu o Pyrrusie, pozwalają na sformułowanie kilku istotnych uwag generalnych. Przede wszystkim postęp współczesnej wiedzy o świecie hellenistycznym pozwala w lepszym stopniu definiować i rozpoznawać przekazy, które stanowiły prymarną podstawę zachowanych do dzisiaj relacji. Lepsze zrozumienie kontekstu ich powstania sprzyja pogłębionej analizie źródłowej. Zbadanie poszczególnych aspektów aktywności Pyrrusa w różnych teatrach geograficznych pozwala z kolei na rozpoznanie jego poczynań przez pryzmat zróżnicowanej bazy źródłowej, a tym samym sprzyja lepszemu wglądowi w motywy i mechanizmy działań tej postaci.

Zaprezentowane podczas konferencji kwestie szczegółowe nie wyczerpują oczywiście całego zestawu problemów związanych z Pyrrusem, niemniej uzupełniają i odsłaniają kolejne kwestie, które w naukowej historiografii przedmiotu wciąż należy zaliczać do węzłowych. Zawarte w anonsie konferencyjnym motto panelu to słowa, które miał według Plutarcha wypowiedzieć Pyrrus opuszczając Sycylię:

οἶαν ἀπολείπομεν, ὃ φίλοι, Καρχηδονίους καὶ Ῥωμαίους παλαιστραν.

Przyjaciele moi! Cóż to za wspaniały plac boju opuszczamy dzisiaj i zostawiamy go Kartagińczykom i Rzymowi!³²

W kontekście opisanych tu obrad motto zostało wybrane bardzo trafnie. Liczne problemy badawcze związane z Pyrrusem wciąż czekają na rozwiązania, a przedstawiona powyżej inicjatywa wydaje się ważnym krokiem we właściwym kierunku.

³¹ Jedną z pełniejszych syntetycznych prezentacji biograficznych zawiera praca Franka Sandbergera *Prosopographie zur Geschichte des Pyrrhos*, Universität Stuttgart, Stuttgart 1970, s. 119–129.

³² Plut. *Pyrrh.* 23, 6, przeł. Mieczysław Brożek.

Argumentum

Refertur de conventu studiis ad regem Pyrrhum spectantibus provehendis Aemini acto anno 2023 mense Iulio.

Bibliografia

- Andreotti, R., *Die Weltmonarchie Alexanders des Großen in Überlieferung und geschichtlicher Wirklichkeit*, Saeculum 8, 1957, s. 120–166
- Bosworth, A. B., *The Legacy of Alexander. Politics, Warfare, and Propaganda under the Successors*, Oxford University Press, Oxford 2002
- Bruijnje, R., *Pyrrhus van Epirus. Macht en politiek*, Universiteit Gent, Gent 2013
- Champion, J., *Pyrrhus of Epirus*, Pen & Sword Military, Barnsley 2009
- Garoufalias, P., *Pyrrhus, King of Epirus*, Stacey International, London 1979
- Gehrke, H.-J., *Alexander der Große – Welterkundung als Welteroberung*, Klio 93, 2011, s. 59–64
- Hackens, T., *Why Pyrrhus, the Condotiere?*, [w:] *The Age of Pyrrhus. Archeology, History and Culture in Early Hellenistic Greece and Italy. Proceedings of an International Conference Held at Brown University, April 8th–10th, 1988*, oprac. id. et al., Collège Érasme, Louvain-la-Neuve 1992, s. 9–12
- Hammond, N. G. L., *Which Ptolemy Gave Troops and Stood as Protector of Pyrrhus' Kingdom?*, Historia 37, 1988, s. 405–413
- Lane Fox, R., *Alexander der Grosse. Eroberer der Welt*, przeł. G. Beckmann, Klett-Cotta, Stuttgart 2004
- Lévêque, P., *Pyrrhos*, de Boccard, Paris 1957
- Nederlof, A. B., *Pyrrhus van Epirus. Zijn achtergronden, zijn tijd, zijn leven (historie en legende)*, Rodopi N. V., Amsterdam 1978
- Nenci, G., *Pirro. Aspirazioni egemoniche ed equilibrio mediterraneo*, Università di Torino, Pubblicazioni della Facoltà di Lettere e Filosofia, Torino 1953
- Sandberger, F., *Prosopographie zur Geschichte des Pyrrhos*, Universität Stuttgart, Stuttgart 1970
- Schubert, R., *Geschichte des Pyrrhus*, Koch, Königsberg 1894
- Stewart, A., *Faces of Power. Alexander's Image and Hellenistic Politics*, University of California Press, Berkeley 1993
- Wolny, M., *Próba przekupienia Gajusza Fabrycjusza podczas rokowań pokojowych z Pyrrusem po bitwie pod Herakleją (280 p.n.e.). Przyczynek do rozważań na temat korupcji wśród wyższych urzędników rzymskich*, [w:] *Studia z dziejów starożytnego Rzymu*, oprac. R. Sajkowski, Wydawnictwo ElSet, Olsztyn 2007, s. 7–13
- Wolny, M., *Działalność urbanizacyjna Pyrrusa w Epirze – casus Beronikidy i Antigonei*, Echa Przeszłości 20, 2019, nr 1, s. 53–79
- Wolny, M., *Pyrrhos' Beteiligung an der Schlacht bei Ipsos. Überlegungen zur Konzeption des Heldentums bei Plutarch (Pyrrh. 4, 4)*, Eos 107, 2020, s. 87–108